

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94:[572.1/.4:001.5](100)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-43-54-62>

Інна Ніколіна

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: inna.nikolina@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-5929>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/3659867/inna-nikolina>

Інна Мазур

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: inna.mazur@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7266-4031>

Researcher ID Web of Science: ACC-8312-2022

Теорії антропогенезу та їх еволюція в науковому дискурсі

Анотація. Метою статті є спроба здійснити огляд трьох груп теорій походження людини, зокрема, еволюційної, креаціоністської і космічної з аналізом їх переваг і недоліків та встановлення взаємозв'язку між ними. Адже людство завжди цікавила історія його походження, люди повсякчас намагались визначити своє місце в природі. Метою статті також є з'ясування зміни поглядів людства на своє походження в різні часи. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів: історизму, наукової об'єктивності, системного підходу в аналізі історичних процесів, що розглядаються. Ефективними виявилися такі спеціальні історичні методи, як проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий, історико-системний. **Наукова новизна дослідження** визначається тим, що, використовуючи здобутки як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та надбання палеоантропології, генетики, філософії та інших наук, автори пропонують власний погляд на проблему походження людства. **Висновки.** У пошуках істини свого походження людство знаходиться постійно й означене питання завжди перебуває в центрі уваги. Сьогодні наукові кола оперують великою кількістю теорій антропогенезу. На основі аналізу історіографічної бази авторами дослідження встановлено, що загальноновизнаної теорії, до якої схилялись би всі науковці, не існує, оскільки жодна з них не є остаточно доведеною. Походження людини є предметом вивчення багатьох наук, таких як палеоантропологія, історія, теологія, генетика, філософія та інші. Відповідно до цього є чимало теорій антропогенезу, які розглядають людину як біологічну, духовну істоту або продукт діяльності інших позаземних цивілізацій. У дослідженні подано аналіз трьох груп теорій, визначено причини домінування еволюційної теорії в науці, яка на сьогодні є вдосконалена й побутує як синтетична.

Ключові слова: теорія, антропогенез, еволюція, людина, креаціонізм.

Постановка проблеми. Одними з найбільш складних є питання щодо походження й еволюції людини. Точної відповіді до цього часу ніхто не може дати. Основними теоріями походження людини є еволюційна, креаціоністська і космічна, хоча домінує в науці все ж перша, яка на сьогодні вдосконалена й побутує як синтетична.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Упродовж тривалого часу вивчення проблем антропогенезу і його теорій не залишалося поза увагою науковців. Останніми роками з'явилося чимало наукових досліджень, присвячених саме проблемі походження людства. Цікавими є праці С. Сорокіної, Е. Ташбаєвої, Ч. Рашидової (Сорокіна, & Ташбаєва, & Рашидова, 2018), Ю. Шеляг-Сосонко (Шеляг-Сосонко, 2008), А. Гапоненко (Гапоненко, 2006), Л. М. Гомлі (Гомля, 2011) та інших, в яких автори виділяють ряд проблем еволюційної теорії антропогенезу та доводять її правильність. О. Германюк у своєму доробку аналізує проблеми теорії креаціонізму, робить співставлення її з теорією еволюції Ч. Дарвіна та виділяє проблеми впровадження ідей креаціонізму в Україні (Германюк, 2012). Вдаються до порівняння цих двох теорій у своєму дослідженні О. Шустова та Г. Сидоров (Шустова & Сидоров, 2009). Проблематику космічної теорії походження людства у своїх публікаціях активно висвітлювали І. Скорбач (Скорбач, 2013), І. Сало (Сало, 2014).

Метою статті є спроба здійснити огляд трьох груп теорій походження людини, зокрема, еволюційної, креаціоністської і космічної з аналізом їх переваг і недоліків, та встановлення взаємозв'язку між ними. Адже людство завжди цікавила історія його походження, вони повсякчас намагались визначити своє місце в природі. Метою статті також є з'ясування зміни поглядів людства на своє походження в різні часи.

Виклад основного матеріалу. У пошуках істини свого походження людство знаходиться постійно й означене питання завжди перебуває в центрі уваги. Сьогодні наукові кола оперують великою кількістю теорій антропогенезу. Зачатки ж антропології тісно пов'язані з античною філософією. Так, давньогрецький філософ Анаксимандр вважав, що людина зародилась у дорослому стані всередині величезних риб, «кормилася наче акула», а згодом вийшла на суходіл (Безпалов, 2019, с. 105). Емпедокл походження органічних істот взагалі пояснював досить оригінально. Так, на його думку, відбувалося об'єднання різних органів із наступним виживанням уже досконалих індивідів, одним із яких і є людина (Мартенко, 2019, с. 33). Зі свого боку Арістотель визнав панівне становище людини у природі завдяки її мисленню, членороздільній мові, прямоходінню, він же у своїй класифікації живих організмів поряд з людиною помістив вищих приматів (Помагайбо, 2015, с. 7–8). Давньоримський анатом Клавдій Гален, який був лікарем гладіаторів і римської знаті, також шляхом тривалих спостережень, вказував на схожі риси у фізіології людей і приматів. Зокрема, у «Анатомічних процедурах» він писав, що зі всіх живих істот найбільше схожі на людину вищі примати по внутрішніх органах, м'язах, артеріях, нервах, кістках. Водночас Гален вважав людину єдиним божим творінням на Землі (Фридман, 1985).

Середньовічні натурфілософи стверджували божественне походження людини. Означена думка була тотальною аж до XVIII ст., поки Карл Лінней не об'єднав людину в одну групу з іншими приматами (Рохлина, 1936; Кондратюк, 2007, с. 631).

Автором першої еволюційної теорії був француз Жан Батист Ламарк, який у своїй праці «Філософія зоології» обґрунтував тезу про походження людини від мавп (Помагайбо, 2015, с.10) та висловив думку, що сучасні вищі примати, зокрема шимпанзе і горили, в майбутньому повинні перетворитися на людину (Сабадишин, 2008, с. 230). Еволюційна теорія Ламарка не була визнана сучасниками, але вона стала підґрунтям для наступного етапу розвитку еволюціонізму.

Згодом, Е. Геккель, німецький анатом та зоолог у книзі «Натуральна історія світобудови» навів таку генеалогічну послідовність: «напівмавпи – мавпи – людина» і вважав прямими предками людини антропоморфних мавп (близьких до сучасних гібонів) (Сегеда, 2001). Зауважимо, що на генеалогічному дереві ссавців і хребетних Е. Геккель помістив людину поруч з орангутаном та горилою. Крім того, Е. Геккель не розділяв думку Ч. Дарвіна стосовно Африки як можливої прабатьківщини давніх людей, а сучасних людиноподібних мавп натураліст вважав не предками, а скоріше родичами людини (Колчинский, 2015, с. 449).

У 1864 р. німецькими біологами Е. Геккелем та Ф. Мюллером був сформульований біогенетичний закон, який мав засвідчити еволюційність антропогенезу. Так, науковцями стверджувалося, що кожен індивід в онтогенезі копіює історію розвитку свого виду, тобто онтогенез є коротким повторенням філогенезу. У 1866 р. у роботі «Загальна морфологія організмів» опубліковано сфабриковану ідентичність ембріонів. Зробив це, зокрема, Е. Геккель у своїх 24 малюнках ембріонів на різних стадіях розвитку черепахи, кролика, саламандри, риби, курчати, свині, корови і людини, що являлися свідомою піддробкою, адже насправді вигляд у них є зовсім іншим. Спростував зображення Е. Геккеля у 1874 р. ембріолог, професор Хіз (Губернаторова, 2016, с.152).

Наукову теорію еволюції розробив і здійснив її впровадження в концепцію антропогенезу Ч. Дарвін. За ним усі живі організми еволюціонують від спільних предків. Крім того, потенційно кожен вид здатний породити значно більше особин, ніж їх доживає до дорослого віку. Проте кількість дорослих особин кожного виду тварин чи рослин зберігається все ж стабільною. Спостереження в природі показують, що для всіх живих організмів властива мінливість ознак (Дарвін, 2003). Так, природний відбір був визнаним одним із провідних чинників антропогенезу. Ч. Дарвін вперше науково сформулював проблему рушійних сил еволюції людини, зазначивши, що людина є результатом впливу середовища. Тож це ніщо інше, як данина вченню Жана Батиста Ламарка, але Дарвін все ж вважав, що головним фактором еволюції є природний добір, мінливість і спадковість (Гапоненко, 2006). Світогляд дарвінізму ґрунтується на випадковій зміні фізичної будови, яка внаслідок природного відбору сприяє появі досконалих форм і цей процес є безупинним. Біорізноманітність є визначальною і є сутністю життя (Шеляг-Сосонко, 2008, с.23).

У праці «Походження людини і статевий відбір» Ч. Дарвін вдається до порівняння анатомо-фізіологічних якостей *Homo sapiens* і вищих ссавців, шукаючи подібності (Дарвін, 2013, с.2). Спосіб дії статевого відбору визначався вибором більш привабливого партнера за різними ознаками.

Варто зазначити, що всередині прибічників еволюційної теорії не було єдності у поглядах, скоріше їх диференціація. Так, у середині 1870-х рр. зародилась еkleктика поглядів дарвінізму і ламаркізму, прихильники якого вважали успадкування набутих ознак більш важливішим чинником еволюції, чим відбір. Як реакція на нього вже у 80-х рр. XIX ст. з'являється течія неодарвінізму, засновником якої був німецький генетик А. Вейсман. Він же пояснював усі ознаки організму діяльністю відбору. Поширились і антидарвіністські концепції еволюції: неоламаркізм, телеогенез, неокатастрофізм-сальтаціонізм. Їх розробники рішуче відкидали дійсність природного відбору (Колчинский, 2015, с.23).

Усе це відбувалось і тому, що коли Ч. Дарвін публічно оприлюднив свою теорію «еволюції органічного світу» (поступових переходів від одного біологічного виду до іншого), викопна фауна не дозволяла йому безапеляційно довести її. Проте актуалізм Ч. Лайєля у праці «Основи геології» підтвердив її тим, що збільшення глибини ерозійного врізу, тобто розмиву раніше відкладених осадків призводить до підняття земної кори і пониження рівня моря. Тобто усі перехідні види, які повинні були існувати, таким чином мали бути знищеними (Половка, 2013).

Надалі дискусії між представниками різних еволюційних традицій тривали. Так, на рубежі XX ст. нідерландський науковець Хуго де Фріза сформулював мутаційну теорію еволюції. Суть якої зводилась до того, що новий вид може виникнути стрибкоподібно, у результаті одиничних мутацій в геномі, що не пов'язувалося ніяк з природним відбором, про який стверджував Ч. Дарвін (Баженов, 2014, с.53).

Популяризація самої еволюційної ідеї була пов'язана уже з розквітом палеонтологічних даних і їх популярністю в суспільстві. Зауважимо, що теорія природного відбору набула популярності десь у 30-х рр. XX ст. У 1947 р. за кураторства Національної дослідницької ради США в штаті Нью-Джерсі пройшла конференція, де зустрілись науковці в галузі біології, палеонтології, екології, морфології з Великобританії та США. Усі вони притримувались думки про те, що природний відбір рухає еволюцію вперед (Колчинский, 2015, с.25).

Цікаво, що Ч. Дарвін у праці «Походження видів шляхом природного відбору» уникнув питання про походження людини, справедливо вважаючи, що потрібно спочатку читачу звикнути з фактом самої еволюції.

У науковому світі є багато критичних зауваг щодо необґрунтованості деяких положень теорії Ч. Дарвіна. Ці прогалини вимагають подальшого аналізу, теоретичної і експериментальної перевірки. В останні роки найбільший вклад у розвиток уявлень про антропогенез внесли три наукових напрямки: палеоантропология, генетика і еволюційна психология.

У своїй праці «Походження видів» Ч. Дарвін майже за 100 років до розшифрування структури ДНК вгадав по суті механізм еволюції. Аналіз ДНК дав підтвердження цій теорії, адже наявність спадкової мінливості є вкрай важливою для еволюції. Якби ж ДНК була стійка до змін, це означало би спростування теорії (Сорокіна, 2018). Спадкові метаморфози в популяції в конкретних напрямках здійснюються під дією мутацій, популяційних хвиль, ізоляції, природного відбору. Генетичний ресурс живих організмів може змінюватись під впливом зовнішніх чинників різного походження. Якщо індивід виявляється стійкішим, аніж його одноплемінники, то він має перевагу у відтворенні потомства, яке успадкує його корисні ознаки. Предки людини у результаті численних міграцій, пристосувань до нових умов постійно видозмінювались, що й призвело до появи неоантропа. На сьогодні синтетична теорія має потужну доказову базу (Поправко, 2016, с.158), а наукові здобутки Ч. Дарвіна становлять її фундамент, бо логічно пояснюють біорізноманітності (Блюм, 2009).

На сучасному етапі людство володіє даними, що підтверджують родинні зв'язки людини і антропоїдів. Встановлено багато спільного у будові та функціонуванні голосового апарату людини і шимпанзе. Апендикс мають як людина, так і вищі примати. В орангутана збільшений розмір 41 поля кори головного мозку – саме цей відділ мозку людини має складний механізм, що забезпечує мовлення. В антропоїдів, як і в людей, є чотири групи крові (Гомля, 2011, с.118–119). Наймовірніша схожість людини і вищих приматів простежується і в генотипі. Геном людини і шимпанзе співпадає на 91 % (Смирнов, 2011, с.126) – 98 % (Даниленко, 2017, с.17). І справа тут не у подібності ДНК, справа у характері. У спеціалістів з молекулярної генетики кровна спорідненість людини і шимпанзе не викликає сумнівів. Цікаво, що для шимпанзе більш близьким родичем є людина, ніж будь-який інший примат (Марков, 2015).

До того ж, у людини наявні так звані рудиментарні органи – ті, що виконують важливі функції у тварин і втратили свої функції в ході еволюційного процесу в людини. (Губернаторова, 2016, с.151).

У еволюції *Homo sapiens* антропологи звертають особливу увагу і на питання щодо харчування антропоїдів. Так, встановлено, що австралопітеки витрачали на мозкове живлення 11 % загальної енергії, а пітекантроп, котрий з'явився 1 млн р. тому, витрачав на розумову діяльність 17 %. Означений прогрес відбувся завдяки переходу на м'ясне харчування, що є

цінним джерелом білків. Австралопітек – масивний, який споживав лише рослинну їжу, став тупиковою гілкою в еволюції людства (Юнкер, 2013, с.127).

Взагалі в еволюційному процесі людини загальноприйнято виділяти чотири особливості нашої анатомії: збільшення об'єму мозку (за показником маси мозку відносно маси тіла), добре розвинута кисть, зміни у морфології зубної системи та прямоходіння. Так, за кожною з цих унікальних рис *Homo sapiens* вирізняється не стільки наявністю ознаки, стільки ступенем її розвитку (Горобець, 2021, с.273).

Тож синтетична теорія еволюції (синтез другої третини ХХ ст. даних і концепцій генетики, екології, систематики, біогеографії, морфології з теорією природного відбору) наразі успішно розвивається, формуються нові напрямки досліджень. Зараз, зокрема, є уявлення, що еволюція це складний спряжений процес, який здійснюється в межах основних рівнів організації живого (Ситник, 2009, с.5–6).

Креаціонізм – це вчення про творіння. Стихийний креаціонізм виявляється вже в казках і міфах. Креаціонізм у біології представлений безліччю варіантів, такими як: теїзм (вчення про одноразовий акт творіння і повна або часткова незмінність видів); катастрофізм (вчення про багаторазові акти творіння); концепція інволюції (творець створив організми найбільш досконалі і різноманітні, у ході свого подальшого розвитку вони деградують і знижується рівень їх видового різноманіття); деїзм (вчення про одноразовий акт творіння, після якого світ розвивається за своїми уже природними законами). Деїзм зараз є найпоширенішою формою креаціонізму (Галкін, 2018, с.6).

Науковий креаціонізм проводить активну пошукову роботу наукового матеріалу, який би засвідчив божественне творення людини. Заради справедливості варто зазначити, що розробник еволюційної теорії Ч. Дарвін вважав: «Життя з його різними проявами Творець спочатку вдихнув в одну або обмежене число форм, (... – Авт.) з такого простого початку розвинулося і продовжує розвиватися нескінченне число найпрекрасніших і найдивовижніших форм» (Дарвін, 2013, с.2). До речі, Ч. Дарвін вважав себе агностиком і нічого не заперечував категорично, і стверджував про неможливість доказів на користь панівного вчення. Відносно ж еволюційної теорії він був категоричним противником використання своїх робіт «проти християнства і теїзму» (Шустова, 2009).

Загалом у релігійних віруваннях існують різні оповіді про походження людства. На думку теологічного еволюціонізму, в шести днях творіння можна спостерігати вихідні уявлення про еволюцію світу і людини. Згідно з переконаннями прибічників телеологічної концепції за «день» можна вважати сотні, а можливо й тисячі років (Губернаторова, 2016, с.134). Зауважимо, що окремі теологи не заперечують біологічну еволюцію як таку. Зокрема, вони вважають, що організми можуть перетворюватись на більш високоорганізовані форми, але цей процес відбувається завдяки волі Бога. Інші представники табору креаціоністів, шестиденники, тлумачать Книгу Буття буквально (Губернаторова, 2016, с.134).

Взагалі з виходом у світ у 1871 р. праці Ч. Дарвіна «Походження людини і статевий відбір» теологи пройшли шлях від повного відкидання дарвінівської теорії з позицій Біблії до певного прийняття її постулатів. Так, прибічники креаціонізму у своїх доведеннях виходять з того, що нині природні процеси не створюють життя, не здійснюють формоутворення видів чи вдосконалення тих що є, та стверджують, що надприродним шляхом (Вищим Розумом) було створено все живе (Германюк, 2012).

Неокреаціоністський рух є намаганням утвердити креаціонізм, ціллю якого не є тлумачення Біблії. Так, ідея «розумного задуму» визнає, що вік Землі значно давніший ніж 4 млрд років і одні види з'являлись і еволюціонували, інші – вимирали, але все це відбувалось завдяки Божому задуму. Головний аргумент у недавно виявленому науковцями «антропному принципі», згідно з яким наша планета виключно така, якою ми її бачимо, оскільки в ній ми існуємо, то є спостерігачами, які і задаються питанням щодо властивостей Всесвіту. (Губернаторова, 2016, с.134–135).

Неокреаціонізм ґрунтується на тому, що усі живі організми були створені з певним набором генів, які продовжують процес рекомбінації. Є припущення, що таким чином могли бути створені «доадамиди», в образі неандертальців, пітекантропів, австралопітеків. Креаціоністи, зокрема, вважають, що неандертальці володіли мовою, мали примітивне мистецтво, однак вимерли через різні захворювання. Людина ж сучасного фізичного типу наділена святим духом, а їх попередники – ні. Прибічники теорії стверджують, що *Homo sapiens* є неспорідненим з ранніми антропоїдами. Для пояснення цього твердження, креаціоністи людський родовід розпочинають від «мітохондріальної Єви» і «ігрек-хромосомного Адама» та вірять, що в часи «ігрек-хромосомного Адама» жили й інші чоловіки, чий генетичний матеріал виявився тупиковим. Вважається, що Всесвітній потоп був карою Бога для очищення людства (передусім «доадамідів») від його гріхів. Цим релігійна теорія намагається пояснити вимирання

.....
попередників Homo sapiens (Юнкер, 2013, с.142–146). Вони переконані, що можливість самозародження життя складних форм із простих неорганічних молекул є мінімальною.

Науковці Р. Юнкер і З. Шерер не заперечують можливість макроеволюції, адже заперечення еволюції приховувало б потребу діяльності Бога й протиставляло себе очевидному: багатий світ живої природи є реальним фактом, хоча людству сьогодні є невідомим створення нових видів. Таким же секретом залишається раптове зникнення живих організмів. Палеонтології вже відомі факти різних перебудов природи, таких як наступ-відхід льодовиків, потужні землетруси, якими дарвінівська теорія пояснює причини вимирання організмів (загибель непристосованих і збереження стійких форм), однак не пояснює механізми таких процесів (Юнкер, 2013: 55).

Зазначимо, що цілий ряд науковців визнають існування Творця як усього навколишнього світу, так і різноманітних форм життя на нашій планеті. Обидві теорії антропогенезу, мабуть, будуть мати своїх прихильників і опонентів завжди, оскільки не можуть бути однозначно відкинутими або погодженими (Германюк, 2012).

Поширеною є також теорія інопланетного походження людства. Так, німецький науковець Г. Е. Ріхтер у 1865 р. заявив про занесення якоюсь космічною надцивілізацією живих організмів на Землю з космічного простору, разом з космічним пилом чи метеоритами. Після цього, на його думку, стартувала еволюція. Цю концепцію називають «гіпотезою панспермії». Нова наукова думка отримала позитивний відгук серед таких світил, як лікар-фізіолог Г. фон Гельмгольц, хімік С. А. Ареніус, фізик В. Томпсон, біолог Ф. Крик. Гіпотезу панспермії розвивав і український вчений В. Вернадський. Зауважимо, що достовірних підтверджень про позаземне виникнення мікроорганізмів немає, але знайшли їх на метеоритах, тобто вони мають значну стійкість до космічного випромінювання (Скорбач, 2013.). Так, 22 квітня 2012 р. у каліфорнійському небі пролетів і вибухнув метеорит «Саттерз Мілл». Науковці Аризонського університету знайшли його частинки, дослідили та виявили в складі органічні компоненти, що містять сірку та кисень.

На думку американських дослідників, формування перших форм життя – одноклітинних організмів – прямо пов'язане з тим, що такі ж метеорити кілька млрд років тому приносили на Землю ці ж речовини. Багаті водні ресурси та високі температури нашої планети посприяли хімічним реакціям, завдяки яким з'явилося життя. Відкриття цих нових речовин у складі метеориту свідчать, що органічні матеріали мали складнішу природу, ніж науковці вважали дотепер, і з них будувалися перші клітини на Землі (Безп'ятчук, 2013). Це відкриття також може слугувати підтвердженням реальності гіпотези панспермії. До речі, стародавня китайська та й індійська філософія також вважали людину часткою космосу. Адепти теорії поземного втручання вважають, що все у Всесвіті взаємозалежне і керівництво усім здійснюється із так званого Всесвітнього центру на інформаційно-енергетичному рівні, який назвали Абсолют. Прихильники креаціоністської теорії не сприймають назву Абсолют, коли тривалий час існує зрозуміла для всіх назва – Бог (Сало, 2014, с.116).

Так, у пошуках істини свого походження людство знаходиться постійно й означене питання перебуває у центрі уваги вчених. Сьогодні наукові кола оперують значною кількістю теорій антропогенезу. На основі аналізу історіографічної бази авторами дослідження встановлено, що загальновизнаної теорії, до якої схилялись би всі науковці, не існує, адже жодна з них не є остаточно доведеною. Походження людини є предметом вивчення багатьох наук, таких як палеоантропология, історія, теологія, генетика, філософія та інші. Відповідно до цього є достатньо теорій антропогенезу, які розглядають людину як біологічну, духовну істоту або продукт діяльності інших позаземних цивілізацій. У дослідженні подано аналіз трьох груп теорій, визначено причини домінування еволюційної теорії в науці, яка на сьогодні є вдосконалена й існує як синтетична.

Подяка. Висловлюємо щиру вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

Баженов, Л. В. (2014). *Історія первісного суспільства*: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 296 с.

Безпалов, І. (2019). Філософія мілетської школи. *Європейський філософський та історичний дискурс*, Т.5, (1), 102–109.

Безп'ятчук, Ж. (2013). *Метеорит «Саттерз Мілл» пролив світло на історію життя на Землі*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25105721.html>.

- Блюм, Я. Б., & Барштейн, В. Ю.** (2009) Ювілей Чарльза Дарвіна в медальєрному мистецтві. *Вісник НАН України*, (2), 51 – 55. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Blium_Yaroslav/Yuvilei_Charlza_Darvina_v_medaliernomu_mystetstvi.pdf?PHPSESSID=ave8d2ta8qcfo8ub74ob3pl0e6
- Галкін, О. Ю., & Тітова, Л. О.** (2018). *Основи еволюційної теорії*: Навчальний посібник з дисципліни «Біологія розвитку та основи еволюційної теорії» для студентів спеціальності 162 – Біотехнології та біоінженерія спеціалізації «Промислова біотехнологія». Київ: КПІ імені Ігоря Сікорського, 121 с. (електронне видання). URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25110/1/Osnovy.pdf>
- Гапоненко, А. В.** (2006). *Загальна екологія*. Лекції для студентів I курсу. URL: <http://ibib.ltd.ua/antropogenez-22206.html>.
- Германюк, О. В.** (2012). Теорія креаціонізму: основні ідеї та проблеми впровадження в Україні. URL: https://eprints.ua.edu.ua/1410/1/Hermanjyk_06071.pdf
- Гомля, Л. М.** (2011). *Еволюційне вчення*. Для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Полтава: АСМІ, 136 с.
- Горобець, Л.** (2021). *Слідуй за розбитим черепом. Історія еволюції скелета*. Київ: Віхола, 336 с.
- Губернаторова, Л. И.** (2016). *Естественнонаучная картина мира: учебное пособие*. Владимир: Изд-во Владимирского государственного университета, 226 с.
- Даниленко, Л. І., Громова, Т. В., Підгора, Н. В., Носасва, І. П., Куриленко, І. Р., Хижняк, К. І. та ін.** (2017). *Генетика людини з основами медичної генетики*. Навчально-методичний посібник для вчителя. Черкаси: ЧОІПОПП Черкаської обласної ради, 185 с.
- Дарвін, Ч.** (2003). *Происхождение видов путём естественного отбора*. Москва: Тайдекс Ко. URL: https://librebook.me/on_the_origin_of_species_by_means_of_natural_selection
- Дарвін, Ч. П.** (2013). *Происхождение человека и половой отбор*. Москва: Книга по Требованию, 464 с.
- Колчинский, Э. И.** (2015). *Единство эволюционной теории в разделенном мире XX века*. Санкт-Петербург: Нестор-История, 824 с.
- Кондратюк, С. Я.** (2007). Вдячні нащадки славетного природознавця мають переваги у XXI столітті (до 300-річчя від дня народження Карла Ліннея). *Український ботанічний журнал*, Т. 64, (5), 629–633.
- Марков, А.** (2015). *Эволюция человека. Книга первая: Обезьяны, кости и гены*. Москва: Аст 464 с. URL: https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Markov_2011_E%60volyutsiya%20cheloveka_1_Obez'yany%60,kosti%20i%20geny%60.pdf.
- Мартенко, О. Л., & Павлишин О. І.** (2019). Взаємозв'язок мислення свідомості та мови в концепціях античних мислителів. *Юридична психологія*, (2), 31–38. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.31>
- Половка, С. Г.** (2013). Перехрестя природничих наук. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*, Т. 9, (2), 161–169. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1629/1/1_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%D1%80%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA.pdf
- Помагайбо, В. М., Петрушов, А. В., & Власенко, Н. О.** (2015). *Основи антропогенезу*. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав», 176 с.
- Поправко, О. В.** (2016). *Антропологія: навчальний посібник*. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 285 с.
- Рохлина, М. Л.** (1936). Линней и его «Система природы». *Наука и жизнь*, (6). URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/32022>.
- Сабадишин, Р. О., & Бухальська, С. Є.** (2008). *Медична біологія: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів I та II рівнів акредитації*. Вінниця: Нова книга, 368 с.
- Сало, І.** (2014). Антропогенез як космологічно обумовлена еволюція життя на землі. *Світогляд – Філософія – Релігія*. Збірник наукових праць, (5), 114–122.
- Сегеда, С. П.** (2001). *Антропологія: навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів*. Київ: Либідь, 335 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Seheda_Serhii/Antropologhiia.pdf.
- Ситник, К. М.** (2009). Еволюція еволюційної ідеї (до ювілею Ч. Дарвіна). *Український ботанічний журнал*, Т. 66, (1), 3–13.
- Скорбач, І.** (2013). *Походження життя на землі*. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/154>

Сорокіна, С. І., Ташбаєва, Е. Н., & Рашидова, Ч. Р. (2018). Молекулярно-генетичні та біохімічні докази еволюції. *Наукові записки екологічної лабораторії Уманського державного педагогічного університету*.

URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9404/1/Sorokina%202018.pdf>

Фридман, Э. П. (1985). Занимательная приматология. Москва: Знание, 192 с. URL: <http://bourabai.ru/library/primatology23.htm>.

Шеляг-Сосонко, Ю. Р. (2008). Біорізноманітність: концепція, культура та роль науки. *Український ботанічний журнал*, Т. 65 (1), 3–25.

Шустова, О. Б., & Сидоров, Г. Н. (2009). *Еволюціонізм і креаціонізм: наука чи філософія?* Омськ: Изд-во ФГТУ ВПО ОмГАУ, 200 с. URL: <http://ibib.ltd.ua/osmyslenie-sinteticheskogo-podhoda-voprosu-17852.html>

Юнкер Р., & Шерер З. (2013). *Еволюція: критичний підручник*. Тернопіль: Мандрівець, 332 с.

Inna I. Nikolina

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Inna V. Mazur

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

Theories of Anthropogenesis and their Evolution in Scientific Discourse

Abstract. *The purpose of the article is an attempt to review three groups of theories human's origin, in particular evolutionary, creationist and cosmic, with an analysis of their advantages and disadvantages and establishing the relationship between them. After all, mankind has always been interested in the history of its origin, people have constantly tried to determine their place in nature. The purpose of the article is also to establish the change in the views of mankind on its origin at different times. The research methodology is based on the use of general scientific principles: historicism, scientific objectivity, a systematic approach in the analysis of the historical processes under consideration. Such special historical methods as problem-chronological, comparative-historical, descriptive, historical-systemic proved to be effective. The scientific novelty of the research is determined by the fact that, using the achievements of both domestic and foreign scientists and the acquisition of paleoanthropology, genetics, philosophy and other sciences, the authors offer their own view on the problem of the origin of mankind. Conclusions.* In search of the truth of its origin, mankind is constantly and this question is in the circle of the eternal. Today, scientific circles operate with many theories of anthropogenesis. Based on the analysis of the historiographical base, the authors of the study found that there is no generally accepted theory that all scientists would be inclined to, since none of them has been fully proven. The origin of mankind is the subject of study of many sciences, such as paleoanthropology, history, theology, genetics, philosophy and others. In accordance with this, there are many theories of anthropogenesis that consider a person as a biological, spiritual being or a product of the activities of other extraterrestrial civilizations. The study presents an analysis of three groups of theories, identifies the reasons for the dominance of the evolutionary theory in science, which today has been improved and exists in the form of a synthetic one.

Key words: theory, anthropogenesis, evolution, human, creationism.

References:

Bazhenov, L. V. (2014). *Istoriya pervisnogho suspilstva: navchaljno-metodychnyj posibnyk dlja studentiv istorychnogho fakul'tetu dennoji formy navchannja* [History of primitive society: educational and methodological guide for students of the history faculty] Kam'janecj-Podiljskij: FOP Sysyn O. V., 296 p. [in Ukrainian].

Bezpalov, I. (2019). *Filosofija miletskoji shkoly* [Philosophy of the Miletus school]. *Jevropejskij filofs'kij ta istorychnyj dyskurs – European philosophical and historical discourse*, T.5, (1), 102–109. [in Ukrainian].

Bezp'jatchuk, Zh. (2013). *Meteoryt «Satterz Mill» prolyv svitlo na istoriju zhyttja na Zemli* [Meteorite «Sutters Mill» strait light on the history of life on Earth] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25105721.html>. [in Ukrainian].

Bljum, Ja. B., & Barshtejn, V. Ju. (2009) *Juvilej Chardza Darvina v medaljernomu mystectvi*. [Anniversary of Chardz Darwin in medal art]. *Visnyk NAN Ukrajinjy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine.*, (2), 51–55. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bljum_Yaroslav/Yuvilej_Charlza_Darvina_v_medaliernomu_mystetstvi.pdf?PHPSESSID=ave8d2ta8qcf08ub74ob3pl0e6 [in Ukrainian].

- Danylenko, L. I., Ghromova, T. V., Pidghora, N. V., Nosajeva, I. P., Kurylenko, I. R., Khyzhnjak, K. I. et al** (2017). *Ghenetyka ljudyny z osnovamy medychnoji ghenetyky*. Navchaljno-metodychnyj posibnyk dlja vchytelja. [Human genetics with the basics of medical genetics. Initial-methodical help for the teacher]. Cherkasy: ChOIPOPP Cherkasjkoji oblasnoji rady, 185 p. [in Ukrainian].
- Darvin, Ch.** (2003). *Proiskhozhdenie vidov putem estestvennogo otbora*. [Origin of species through natural selection]. Moskva: Taydeks Ko. URL: https://librebook.me/on_the_origin_of_species_by_means_of_natural_selection [in Russian].
- Darvin, Ch. P.** (2013). *Proiskhozhdenie cheloveka i polovoy odbor*. [The origin of man and sexual selection]. Moskva: Kniga po Trebovaniyu, 464 p. [in Russian].
- Fridman, E. P.** (1985). *Zanimatel'naya primatologiya* [Interesting primatology]. Moskva: Znanie, 192 p. URL: <http://bourabai.ru/library/primatology23.htm> [in Ukrainian].
- Ghalkin, O. Ju., & Titova, L. O.** (2018). *Osnovy evolucijnoji teoriji: Navchalnyj posibnyk z dyscypliny «Biologhija rozvytku ta osnovy evolucijnoji teoriji» dlja studentiv specialnosti 162 – Biotekhnologhiji ta bioinzhenierija specializaciji «Promyslova biotekhnologhija»*. [Fundamentals of evolutionary theory: Study guide] Kyjiv: KPI imeni Ighorja Sikorsjogho, 121 p. (elektronne vydannja). URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25110/1/Osnovy.pdf> [in Ukrainian].
- Ghaponenko, A. V.** (2006). *Zaghaljna ekologhija*. Lekciji dlja studentiv I kursu. [General ecology. Lectures for 1st year students] URL: <http://ibib.ltd.ua/antropogenez-22206.html>. [in Ukrainian].
- Ghermanjuk, O. V.** (2012). *Teorija kreacionizmu: osnovni ideji ta problemy vprovadzhennja v Ukrajinu* [Theory of creationism: main ideas and problems of implementation in Ukraine]. URL: https://eprints.oa.edu.ua/1410/1/Hermanjuk_060712.pdf [in Ukrainian].
- Ghomlja, L. M.** (2011). *Evolucijne vchennja. Dlja studentiv biologhichnykh specialnostej vyshhykh navchalnykh zakladiv* [Evolutionary teaching. Textbook for students of biological specialties of universities]. Poltava: ASMI, 136 p. [in Ukrainian].
- Ghorobecj, L.** (2021). *Sliduj za rozbytym cherepom. Istorija evoluciji skeletal* [Follow the broken skull. History of skeletal evolution] Kyjiv: Vikhola, 336 p. [in Ukrainian].
- Gubernatorova, L. I.** (2016). *Yestestvennonauchnaya kartina mira: uchebnoe posobie*. [Natural science picture of the world: textbook]. Vladimir: Izd-vo Vladimirs'kogo gosudarstvennogo universiteta, 226 p. [in Russian].
- Junker R., & Sherer Z.** (2013). *Evolucija: krytychnyj pidruchnyk* [Evolution: a critical textbook]. Ternopilj: Mandrivej, 332 p. [in Ukrainian].
- Kolchinskiy, E. I.** (2015). *Yedinstvo evolyutsionnoj teorii v razdelenom mire XX veka*. [The unity of evolutionary theory in the divided world of the 20th century]. Sankt-Peterburg: Nestor-Istoriya, 824 s. [in Russian].
- Kondratjuk, S. Ja.** (2007). Vdjachni nashhadky slavetnogho pryrodoznavcja majutj perevagh y u XXI stolitti (do 300-richchja vid dnja narodzhennja Karla Linneja). [Grateful descendants of the famous naturalist have advantages in the XXI century (to the 300th anniversary of the birth of Carl Linnaeus)] *Ukrajins'kyj botanichnyj zhurnal – Ukrainian botanical journal*. T. 64, (5), 629–633. [in Ukrainian].
- Markov, A.** (2015). *Evoljutsiya cheloveka. Kniga pervaya: Obez'yany, kosti i geny*. [Human evolution. Monkeys, bones and genes]. Moskva: Ast 464 p. URL: https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Markov_2011_E%60voljutsiya%20cheloveka_1_Obez'yany%60,kosti%20i%20geny%60.pdf. [in Russian].
- Martenko, O. L., & Pavlyshyn O. I.** (2019). Vzajemozv'jazok myslennja svidomosti ta movy v koncepcijakh antychnykh myslyteliv. [Interrelationship of thinking, consciousness and language in the concepts of ancient thinkers] *Jurydychna psykholohija – Legal psychology*, (2), 31–38. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.31>. [in Ukrainian].
- Polovka, S. Gh.** (2013). *Perekhrestja pryrodnychnykh nauk* [Crossroads of natural sciences]. *Gheopolityka i ekogheodynamika rehioniv – Geopolitics and ecogeodynamics of regions*, T. 9, (2), 161–169. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1629/1/1_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%D1%80%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA.pdf [in Ukrainian].
- Pomaghajbo, V. M., Petrushov, A. V., & Vlasenko, N. O.** (2015). *Osnovy antropoghenezu*. Pidruchnyk dlja studentiv vyshhykh navchalnykh zakladiv. [Fundamentals of anthropogenesis. Textbook for university students]. Kyjiv: «Akademvydav», 176 p. [in Ukrainian].
- Popravko, O. V.** (2016). *Antropologhija: navchalnyj posibnyk*. [Anthropology: a textbook for students]. Melitopolj: Vyd-vo MDPU im. Boghdana Khmeljnyckjogho, 285 p. [in Ukrainian].
- Rokhlina, M. L.** (1936). Linney i ego «Sistema prirody». [Linnaeus and his «System of Nature»] *Nauka i zhizn – Science and Life*, (6). URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/32022>. [in Russian].
- Sabadysyn, R. O., & Bukhaljsjka, S. Je.** (2008). *Medychna biologhija: Pidruchnyk dlja studentiv vyshhykh medychnykh navchalnykh zakladiv I ta II rivniv akredytaciji*. [Medical biology: A textbook for

.....
students of higher medical educational institutions of I and II levels of accreditation]. Vinnycja: Nova knygha, 368 p. [in Ukrainian].

Salo, I. (2014). Antropoghenez jak kosmologichno obumovlena evoljucija zhyttja na zemli [Anthropogenesis as a cosmologically conditioned evolution of life on earth]. *Svitoghlyad – Filosofija – Religija – Worldview – Philosophy – Religion*. Zbirnyk naukovykh pracj, (5), 114–122. [in Ukrainian].

Segheda, S. P. (2001). *Antropologhija: navchaljnyj posibnyk dlja studentiv ghumanitarnykh specialjnostej vyshhykh navchaljnykh zakladiv*. [Anthropology: a textbook for students of specialized humanitarian universities] Kyjiv: Lybidj, 335 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Seheda_Serhii/Antropolohiia.pdf [in Ukrainian].

Sheljagh-Sosonko, Ju. R. (2008). Bioriznomanitnistj: koncepcija, kuljtura ta rolj nauky [Biodiversity: concept, culture and role of science]. *Ukrajinsjkyj botanichnyj zhurnal – Ukrainian botanical journal*, T. 65 (1), 3–25. [in Ukrainian].

Shustova, O. B., & Sydorov, Gh. N. (2009). *Evoljucionizm i kreacionizm: nauka chy filosofija?* [Evolutionism and creationism: science or philosophy?] Omsjk: Izdatelstvo FGhTU VPO OmGhAU, 200 p. URL: <http://ibib.ltd.ua/osmyislenie-sinteticheskogo-podhoda-voprosu-17852.html> [in Ukrainian].

Skorbach, I. (2013). *Pokhodzhennja zhyttja na zemli* [Origin of life on earth.]. Materialy XVIII Mizhnarodnoji naukovy-praktychnoji internet-konferenciji «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretjogho tysjacholittja u krajinakh SND». URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/154> [in Ukrainian].

Sorokina, S. I., Tashbajeva, E. N., & Rashydova, Ch. R. (2018). Molekuljarno-ghenetychni ta biokhimichni dokazy evoljuciji [Molecular-genetic and biochemical evidence of evolution]. *Naukovi zapysky ekologichnoji laboratoriji Umansjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho universytetu – Scientific notes of the ecological laboratory of the Uman State Pedagogical University*. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9404/1/Sorokina%202018.pdf> [in Ukrainian].

Sytnyk, K. M. (2009). Evoljucija evoljucijnoji ideji (do juvileju Ch. Darvina) [Evolution of the evolutionary idea (on the anniversary of Charles Darwin)]. *Ukrajinsjkyj botanichnyj zhurnal – Ukrainian botanical journal*, T. 66, (1), 3–13. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 01.12.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 10.03.2023 р.